

بررسی آماری
تاریخ اجتماعی علمای شیعه عصر صفویه

www.ketab.ir

تحقیق : محمد مهدی عطائی کچوئی

سرشناسه	: عطائی کچونی، محمد مهدی، ۱۳۵۲ -
عنوان و نام پدیدآور	: بررسی آماری تاریخ اجتماعی علمای شیعه عصر صفویه / تحقیق محمد مهدی عطائی کچونی.
مشخصات نشر	: قم: انتشارات حضرت عباس (ع)، ۱۳۹۳.
مشخصات ظاهری	: ۲۶۴ ص. - جدول (رنگی)، نمودار (رنگی).
شابک	: ۹۷۸-۶۰۰-۲۶۱-۰۶۲-۱
وضعیت فهرست‌ویسی	: فیبا
یادداشت	: کتابنامه: ص. ۲۰۱.
موضوع	: ایران -- تاریخ -- صفویان، ۹۰۷-۱۱۴۸ ق. -- روحانیت
موضوع	: ایران -- اوضاع اجتماعی -- ۹۰۷-۱۱۴۸ ق.
موضوع	: ایران -- تاریخ -- صفویان، ۹۰۷-۱۱۴۸ ق.
ردیف پند: کنگره	: DSR ۱۳۱۵ / ۶ ع ۹۳ ۱۳۹۳
ردیف ملی دیوبند	: ۹۵۵/۰۷۴۰۸۳۸
شماره کتابشناسی	: ۳۴۸۱۸۹۷

انتشارات حضرت عباس علیه السلام

بررسی آماری تاریخ اجتماعی علمای شیعه عصر صفویه

تحقیق و تألیف : محمد مهدی عطائی

شمارگان ۳۰۰ نسخه

چاپ: اصیل

نوبت چاپ: اول / ۱۳۹۳

قیمت رنگی: ۲۰۰۰۰ تومان؛ قیمت سیاه و سفید: ۱۳۰۰۰ تومان

شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۲۶۱-۰۶۲-۱

کلیه حقوق برای ناشر محفوظ است

مرکز پخش:

قم / خیابان مولوی / مقابل بیمارستان آیت ا...، گلیایگانی (ره) / کتابسرای مهدی

تلفن ۰۲۵۳۶۶۱۴۹۷۰ - ۰۹۱۲۴۵۱۹۵۵۰

بخش اول / کلیات و مفاهیم

۲۱	قسمت اول / آشنایی با علم آمار
۲۱	تفاوت آمار با ریاضی
۲۲	تاریخچه استفاده از آمار در ایران
۲۳	معانی که می توان از آمار برداشت کرد
۲۳	تعریف آمار
۲۵	مفاهیم بنیادی آمار
۲۵	جامعه آماری
۲۵	نمونه
۲۵	متغیر
۲۵	آمار توصیفی
۲۶	روشهای آمار توصیفی
۲۶	تشکیل جدول توزیع فراوانی
۲۶	جداول توافقی
۲۶	توسیم نمودار
۲۷	محاسبه شاخصهای توصیفی
۲۷	تعریف مدرن علم آمار
۲۹	قسمت دوم / مختصری درباره تاریخ اجتماعی
۲۹	پیش گفتار
۲۹	تعریف تاریخ اجتماعی
۳۰	تاریخ اجتماعی روحانیت شیعه
۳۳	قسمت سوم / سلسله صفویه از ظهور تا سقوط
۳۳	زمینه های تشکیل حکومت صفوی
۳۴	شاه اسماعیل اول (۹۰۷ - ۹۳۰ ق)
۳۵	رؤوس اقدامات شاه اسماعیل اول صفوی
۳۶	شاه تهماسب اول (۹۳۰ - ۹۸۴ ق)
۳۶	رؤوس حوادث حکومت شاه تهماسب

۳۷	روؤس اقدامات شاه تهماسب
۳۸	شاه اسماعیل دوم (۹۸۴ - ۹۸۵ ق)
۳۹	سلطان محمد خدابنده (۹۸۵ - ۹۹۶ ق)
۴۰	شاه عباس اول (۹۹۶ - ۱۰۳۸ ق)
۴۰	دفع ازبکان (شرق)
۴۰	فتح لار و بحرین (جنوب)
۴۱	جنگهای با عثمانی (غرب)
۴۲	روؤس اقدامات شاه عباس
۴۳	شاه صفی (۱۰۳۸ - ۱۰۵۲ ق)
۴۴	شاه عباس دوم (۱۰۵۲ - ۱۰۷۷ ق)
۴۵	شاه سلیمان (۱۰۷۷ - ۱۱۰۶ ق)
۴۷	شاه سلطان حسین (۱۱۰۶ - ۱۱۲۵ ق)
۴۸	استیلا افغانه (۱۱۳۵ - ۱۱۴۲ ق)
۴۹	عوامل سقوط دولت صفویه
۵۲	ساختار اجتماعی دولت صفویه
۵۸	هرم طبقاتی در دوره صفویه (شاه عباس اول)
۵۸	مقامات عالی روحانیت در دربار صفوی
۵۹	قسمت چهارم / روند پژوهش
۶۷	قسمت پنجم / نقد و بررسی منابع اصلی پژوهش

بخش دوم / علمای شیعه عصر صفویه از نظر رتبه و تحلیل‌های آماری

۸۵	فصل اول ؛ عنوان
۸۵	اول - ۱ - تعداد و نسبت عناوین
۸۷	فصل دوم ؛ کنیه
۸۷	تعریف کنیه
۸۸	دوم - ۱ - تعداد و نسبت کنیه
۹۰	دوم - ۲ - رابطه کنیه با عنوان علما
۹۱	فصل سوم ؛ لقب
۹۱	سوم - ۱ - تعداد و نسبت لقب علما
۹۳	سوم - ۲ - رابطه لقب با عنوان علما
۹۴	سوم - ۳ - رابطه لقب با کنیه علما

۹۵	فصل چهارم : نام
۹۵	چهارم - ۱ - تعداد و نسبت اسامی علما
۹۷	چهارم - ۲ - رابطه اسامی علما با عنوان آنها
۹۸	چهارم - ۳ - رابطه اسامی علما با کنیه آنها
۹۸	چهارم - ۴ - رابطه اسامی علما با لقب آنها
۹۹	فصل پنجم : نام پدر
۹۹	پنجم - ۱ - تعداد و نسبت اسامی پدر علما
۱۰۱	پنجم - ۲ - رابطه اسامی پدر علما با عنوان آنها
۱۰۲	پنجم - ۳ - رابطه اسامی پدر علما با کنیه آنها
۱۰۲	پنجم - ۴ - رابطه اسامی پدر علما با لقب آنها
۱۰۲	پنجم - ۵ - رابطه اسامی پدر علما با نام آنها
۱۰۵	فصل ششم : نام جد
۱۰۵	ششم - ۱ - تعداد و نسبت کل اسامی جد علما
۱۰۷	ششم - ۲ - رابطه اسامی جد علما با عنوان آنها
۱۰۸	ششم - ۳ - رابطه اسامی جد علما با لقب آنها
۱۰۹	ششم - ۴ - رابطه اسامی جد علما با نام آنها
۱۱۰	ششم - ۵ - رابطه اسامی جد علما با نام پدر آنها
۱۱۱	فصل هفتم : مجموع اسامی سه نسل در عهد صفویه (قرن ۱۰ - ۱۱ - ۱۲ هجری)
۱۱۲	فصل هشتم : سید و عام
۱۱۷	هشتم - ۱ - رابطه سید یا عام بودن علما با عناوین آنها
۱۱۸	هشتم - ۲ - رابطه سید یا عام بودن علما با کنیه آنها
۱۱۹	هشتم - ۳ - رابطه سید یا عام بودن علما با القاب آنها
۱۲۰	نام آنها رابطه سید یا عام بودن علما با - ۴ - هشتم
۱۲۳	فصل نهم : نسب
۱۲۳	نهم - ۱ - تعداد و نسبت نسب علمای سید
۱۲۴	نهم - ۲ - رابطه نسب علمای سید با عنوان آنها
۱۲۴	نهم - ۳ - رابطه نسب علمای سید با کنیه آنها
۱۲۵	نهم - ۴ - رابطه نسب علمای سید با لقب آنها
۱۲۵	نهم - ۵ - رابطه نسب علمای سید با نام، نام پدر و نام جد آنها
۱۲۷	فصل دهم : اصالت و خاستگاه
۱۲۷	دهم - ۱ - پراکندگی جغرافیایی علما بر مبنای اصالت

۱۳۲	دهم - ۲ - رابطه اصالت علما با عنوان آنها
۱۳۶	دهم - ۳ - رابطه اصالت علما با کنیه آنها
۱۳۶	دهم - ۴ - رابطه اصالت علما با القاب آنها
۱۳۷	دهم - ۵ - رابطه اصالت علما با سید یا عام بودن آنها
۱۴۰	دهم - ۶ - رابطه اصالت علما با نسب علمای سادات
۱۴۱	دهم - ۷ - رابطه اصالت علما با نام، نام پدر و نام جد آنها
۱۴۳	فصل یازدهم: محل تولد
۱۴۳	یازدهم - ۱ - تعداد و نسبت علما بر مبنای محل تولد
۱۴۵	فصل دوازدهم: محل تحصیل، تدریس و سکونت
۱۴۵	دوازدهم - ۱ - پراکندگی جغرافیایی علما بر مبنای محل تحصیل، تدریس و سکونت
۱۴۷	فصل سیزدهم: محل فوت
۱۴۷	سیزدهم - ۱ - میزان نسبت علما بر مبنای محل فوت
۱۴۹	فصل چهاردهم: محل دفن
۱۴۹	سیزدهم - ۱ - تعداد و نسبت علما بر مبنای محل فوت
۱۵۱	فصل پانزدهم: سال ولادت
۱۵۳	فصل شانزدهم: سال وفات
۱۵۵	فصل هفدهم: سن
۱۵۷	فصل هیجدهم: قرن
۱۵۷	هیجدهم - ۱ - رابطه قرن با عنوان علما
۱۵۸	هیجدهم - ۲ - رابطه قرن با کنیه و لقب علما
۱۵۸	هیجدهم - ۳ - مقایسه افزایش یا کاهش کنیه و لقب و ارتباط آن با نامهای ترکیبی علما
۱۶۰	هیجدهم - ۴ - رابطه قرن با نام علما
۱۶۷	هیجدهم - ۵ - مقایسه نسبت تراکم اسامی علما در سه قرن ۱۰، ۱۱ و ۱۲
۱۶۹	هیجدهم - ۶ - مقایسه نسبت تراکم علمای سید و عام در سه قرن ۱۰، ۱۱ و ۱۲
۱۷۰	هیجدهم - ۷ - رابطه قرن با نسب علمای سید
۱۷۰	هیجدهم - ۸ - رابطه قرن با تعداد و نسبت تراکم علما در مناطق مختلف
۱۷۳	فصل نوزدهم: حاکمان همعصر علما
۱۷۳	نوزدهم - ۱ - تعداد و نسبت علما بر مبنای حاکمان همعصر
۱۷۴	نوزدهم - ۲ - رابطه حکام صفویه با عنوان علما
۱۷۵	نوزدهم - ۳ - رابطه حکام صفویه با تراکم علما در بلاد اسلامی

۱۷۷	فصل بیستم : تخصص
۱۷۷	بیستم - ۱ - تعداد، نسبت و عناوین تخصصی
۱۸۰	بیستم - ۲ - مقایسه تخصصی علما در بلاد مختلف
۱۸۳	فصل بیست و یکم : تألیفات
۱۸۷	فصل بیست و دوم : تألیفات فارسی
۱۸۹	فصل بیست و سوم : گرایش
۱۸۹	بیست و سوم - ۱ - رابطه گرایش به تصوف با عنوان علما
۱۹۰	بیست و سوم - ۲ - رابطه گرایش به تصوف در سید یا عام بودن علما
۱۹۰	بیست و سوم - ۳ - گرایش به تصوف در مناطق مختلف
۱۹۲	بیست و سوم - ۴ - بر گرایش به تصوف در زمان حکومت سلاطین مختلف صفویه
۱۹۴	فصل بیست و چهارم : علمای شهید
۱۹۵	بیست و چهارم - ۱ - تعداد و نسبت علمای شهید
۱۹۶	بیست و چهارم - ۲ - تخصص علمای شهید
۱۹۷	فصل بیست و پنجم : مناصب حکومتی
۱۹۷	بیست و پنجم - ۱ - عناوین حکومتی کسب شده توسط علما
۱۹۸	بیست و پنجم - ۲ - میزان دخالت علما در حکومت
۱۹۹	بیست و پنجم - ۳ - میزان دخالت علمای سید و غیر سید در حکومت
۲۰۱	بیست و پنجم - ۴ - سلاطین صفوی و میزان دخالت دادن علما در اداره حکومت
۲۰۳	فصل بیست و ششم : بستگان
۲۰۳	بیست و ششم - ۱ - مقایسه استمرار علم در بستگان علمای سید و عام
۲۰۴	بیست و ششم - ۲ - میزان استمرار علم در بستگان علمایی که مسئولیت حکومتی پذیرفتند
۲۰۵	بیست و ششم - ۳ - رابطه بین میزان استمرار علم در خانواده علما و مناطق اسلامی
۲۰۶	بیست و ششم - ۴ - نسبت خانوادگی با علمای شهید
۲۰۶	بیست و ششم - ۵ - بستگان علما و گرایش به تصوف
۲۰۷	بیست و ششم - ۶ - نقش وابستگی به خانواده علما در ثبت تاریخ ولادت و وفات
۲۰۹	نتیجه گیری

فهرست جداول

۶۵	جدول شماره (۱) فهرست متغیرهای استفاده شده در تحقیق
۷۵	جدول شماره (۲) اسامی علمای مورد تحقیق
۸۵	جدول شماره (۳) عناوین استعمال شده برای علمای عهد صفویه
۸۵	جدول شماره (۴) عناوین استعمال شده برای علمای عهد صفویه بدون عنوان سید
۸۸	جدول شماره (۵) تعداد و نسبت علمای دارای کنیه در دوره صفویه
۹۰	جدول شماره (۶) تعداد و نسبت علمای دارای کنیه در دوره صفویه به تفکیک عناوین آنها
۹۲	جدول شماره (۷) تعداد و نسبت علمای دارای لقب در دوره صفویه
۹۳	جدول شماره (۸) فراوانی لقب علمای دوره صفویه به تفکیک عناوین آنها
۹۴	جدول شماره (۹) تعداد علمای دارای لقب عهد صفویه به تفکیک کنیه آنها
۹۵	جدول شماره (۱۰) تعداد و نسبت نام های علمای عهد صفوی
۹۷	جدول شماره (۱۱) تراکم اسامی پرتکرار علمای عهد صفویه به تفکیک عناوین آنها
۹۹	جدول شماره (۱۲) تعداد و نسبت نام های پدر علمای عهد صفوی
۱۰۱	جدول شماره (۱۳) تراکم اسامی پرتکرار پدر علمای عصر صفویه به تفکیک عناوین آنها
۱۰۲	جدول شماره (۱۴) مقایسه اسامی پرتکرار پدر علما با تعداد کنیه آنها در دوره صفویه
۱۰۲	جدول شماره (۱۵) مقایسه اسامی پرتکرار پدر علما با تعداد لقب آنها در دوره صفویه
۱۰۳	جدول شماره (۱۶) مقایسه اسامی پرتکرار پدر علما با اسامی پرتکرار آنها در دوره صفویه
۱۰۵	جدول شماره (۱۷) تعداد و نسبت نام های جد علمای عهد صفوی
۱۰۷	جدول شماره (۱۸) تعداد اسامی پرتکرار جد علما به تفکیک عناوین آنها در دوره صفویه
۱۰۸	جدول شماره (۱۹) تعداد اسامی پرتکرار جد علما به تفکیک لقب آنها در دوره صفویه
۱۰۹	جدول شماره (۲۰) مقایسه اسامی پرتکرار جد علما با نامهای پرتکرار آنها در دوره صفویه
۱۱۰	جدول شماره (۲۱) مقایسه اسامی پرتکرار جد علما با اسامی پرتکرار پدر آنها در دوره صفویه
۱۱۱	جدول شماره (۲۲) مجموع اسامی به دست آمده از سه نسل از علمای دوره صفویه
۱۱۷	جدول شماره (۲۳) تعداد و نسبت عناوین استعمال شده برای علمای عهد صفویه به تفکیک سید و عام
۱۱۸	جدول شماره (۲۴) تعداد و نسبت کنیه های استفاده شده برای علمای عهد صفویه به تفکیک سید و عام
۱۱۹	جدول شماره (۲۵) تعداد و نسبت لقب های استفاده شده برای علمای عهد صفویه به تفکیک سید و عام
۱۲۰	جدول شماره (۲۶) اسامی علمای عهد صفویه به تفکیک سید و عام
۱۲۴	جدول شماره (۲۷) فراوانی نسب علمای سید عهد صفویه به تفکیک عناوین آنها
۱۲۴	جدول شماره (۲۸) فراوانی نسب علمای سید عهد صفویه به تفکیک کنیه آنها
۱۲۵	جدول شماره (۲۹) فراوانی نسب علمای سید عهد صفویه به تفکیک لقب آنها
۱۲۶	جدول شماره (۳۰) فراوانی نسب علمای سید عهد صفویه به تفکیک نام آنها
۱۲۸	جدول شماره (۳۱) تراکم و پراکندگی علمای عهد صفویه در مناطق جغرافیایی

۱۳۲	جدول شماره (۳۲) تراکم علمای عهد صفویه بر حسب اصالت به تفکیک عنوان آنها
۱۳۵	جدول شماره (۳۳) تراکم علمای عهد صفویه در مناطق ۱۷ گانه بلاد اسلامی به تفکیک عنوان آنها
۱۳۶	جدول شماره (۳۴) تراکم علمای دارای کتبه عهد صفویه به تفکیک اصالت آنها
۱۳۷	جدول شماره (۳۵) تراکم علمای سیدو عام عهد صفویه به تفکیک اصالت آنها
۱۳۸	جدول شماره (۳۶) تراکم علمای عهد صفویه در مناطق ۱۷ گانه بلاد اسلامی به تفکیک سید و عام
۱۴۰	جدول شماره (۳۷) تعداد و نسب علمای سید به تفکیک اصالت خانوادگی
۱۴۳	جدول شماره (۳۸) تعداد و محل تولد علمای عصر صفویه که محل تولدشان مشخص است
۱۴۳	جدول شماره (۳۹) تراکم و پراکندگی علمای عهد صفویه در مناطق جغرافیایی (بر مبنای محل تحصیل، تدریس و سکونت)
۱۴۵	
۱۴۷	جدول شماره (۴۰) تعداد و محل فوت علمای عصر صفویه که محل فوتشان مشخص است
۱۴۹	جدول شماره (۴۱) تعداد و محل دفن علمای عصر صفویه که محل دفنشان مشخص است
۱۵۰	جدول شماره (۴۲) تعداد و محل دفن علمای عصر صفویه به تفکیک محل فوتشان
۱۵۲	جدول شماره (۴۳) تعداد و محل تولد علمای عصر صفویه که تاریخ ولادتشان مشخص است
۱۵۳	جدول شماره (۴۴) مهمترین سبهای حکومت صفویه از منظر رحلت علما
۱۵۴	جدول شماره (۴۵) سالهای آغازین خدمت سبهای حکومت صفویه از منظر رحلت علما
۱۵۵	جدول شماره (۴۶) تعداد و سن علمای عصر صفویه (تکلیف شده در کتب تاریخی)
۱۵۶	جدول شماره (۴۷) میثاقین سن علمای عصر صفوی به تفکیک نژاد، منطقه و سید یا عام بودن
۱۵۷	جدول شماره (۴۸) عناوین علمای عصر صفوی به تفکیک قرن
۱۵۸	جدول شماره (۴۹) تعداد و نسبت علمای دارای کتبه و لقب در دوره صفویه به تفکیک سه قرن ۱۰، ۱۱ و ۱۲
۱۶۰	جدول شماره (۵۰) تعداد و نسبت نام های علمای عهد صفوی به تفکیک قرن ۱۰ تا ۱۲
۱۶۹	جدول شماره (۵۱) تعداد و نسبت علمای سید و عام در عهد صفوی به تفکیک قرن
۱۷۰	جدول شماره (۵۲) تعداد و نسبت نسب علمای سید و عام در عهد صفوی به تفکیک قرن
۱۷۰	جدول شماره (۵۳) تعداد و نسبت علمای عهد صفویه به تفکیک قرن در مناطق ۱۷ گانه بلاد اسلامی
۱۷۳	جدول شماره (۵۴) تعداد و نسبت علمای عصر صفویه به تفکیک سلاطین مختلف
۱۷۴	جدول شماره (۵۵) تعداد عناوین علمای عصر صفویه به تفکیک زمان حکومت سلاطین مختلف
۱۷۵	جدول شماره (۵۶) تعداد علمای عصر صفویه به تفکیک سلاطین مختلف براساس اصالت مناطق ۱۷ گانه
۱۷۷	جدول شماره (۵۷) تعداد و نسبت علوم تخصصی علمای دوره صفویه
۱۷۹	جدول شماره (۵۸) تعداد عناوین علمای دوره صفویه به تفکیک تخصص آنها
۱۷۹	جدول شماره (۵۹) فراوانی تخصص علمای دوره صفویه به تفکیک سید و عام
۱۸۵	جدول شماره (۶۰) تعداد، نسبت و موضوعات تألیف شده علمای دوره صفویه
۱۸۶	جدول شماره (۶۱) فراوانی موضوعات تألیف شده علمای دوره صفویه به تفکیک عناوین آنها
۱۸۷	جدول شماره (۶۲) تعداد، نسبت و موضوعات تألیف شده به زبان فارسی علمای دوره صفویه
۱۸۸	جدول شماره (۶۳) تعداد و نسبت موضوع تخصص، تألیفات عربی و تألیفات فارسی علمای عهد صفویه

- جدول شماره (۶۴) تعداد و نسبت گرایش به تصوف علمای عهد صفویه به تفکیک عنوان آنها ۱۸۹
- جدول شماره (۶۵) تعداد و نسبت گرایش علمای دوره صفویه به تفکیک سید و عام ۱۹۰
- جدول شماره (۶۶) تعداد و نسبت گرایش علمای عصر صفوی به تصوف در مناطق مختلف ۱۹۱
- جدول شماره (۶۷) میزان تخصص علمایی که در عصر صفویه به تصوف گرایش داشته‌اند ۱۹۳
- جدول شماره (۶۸) تعداد علمای شهید به تفکیک عنوان آنها ۱۹۵
- جدول شماره (۶۹) تعداد علمای شهید به تفکیک مناطق بلاد اسلامی (اصالت) ۱۹۵
- جدول شماره (۷۰) تعداد و نسبت عناوین حکومتی کسب شده توسط علمای عصر صفویه ۱۹۷
- جدول شماره (۷۱) تعداد مسئولیت‌های حکومتی کسب شده توسط علمای عصر صفویه به تفکیک عنوان آنها ۱۹۹
- جدول شماره (۷۲) تعداد و نسبت دخالت در حکومت توسط علمای سید و عام عصر صفویه ۱۹۹
- جدول شماره (۷۳) تعداد و نسبت و عناوین حکومتی علمای عصر صفویه تفکیک سید و عام ۲۰۰
- جدول شماره (۷۴) مناصب حکومتی علمای عصر صفویه به تفکیک مناطق اصالت ایشان ۲۰۲
- جدول شماره (۷۵) فراوانی نسبت خانوادگی و استمرار علم در خانواده علمای عصر صفویه ۲۰۳
- جدول شماره (۷۶) استمرار علم در خانواده علمای عهد صفوی به تفکیک سید و عام ۲۰۳
- جدول شماره (۷۷) استمرار علم در خانواده علمای عصر صفویه به تفکیک مناطق مختلف بلاد اسلامی ۲۰۶
- جدول شماره (۷۸) تعداد و نسبت ایستادگی در پذیرفتن مسئولیت دولتی، شهادت و گرایش به تصوف ۲۰۷

نمودار شماره ۱ تا ۱۳

- نمودار شماره (۱) فراوانی عناوین استفاده شده برای علمای عهد صفوی ۸۶
- نمودار شماره (۲) نسبت فراوانی علمای عهد صفوی که دارای کنیه می‌باشند ۸۸
- نمودار شماره (۳) فراوانی کنیه علمای عهد صفوی ۸۹
- نمودار شماره (۴) نسبت فراوانی علمای دارای لقب در دوره صفویه ۹۱
- نمودار شماره (۵) فراوانی لقب علمای عهد صفوی ۹۲
- نمودار شماره (۶) فراوانی اسامی پرتکرار علمای عهد صفویه ۹۷
- نمودار شماره (۷) نسبت فراوانی تعداد علمای عهد صفوی که نام پدر آنها در کتب تاریخی ثبت شده ۹۹
- نمودار شماره (۸) فراوانی اسامی پرتکرار پدر علمای عهد صفویه ۱۰۱
- نمودار شماره (۹) فراوانی تعداد علمای عهد صفوی که نام جد آنها در کتب تاریخی ثبت شده ۱۰۶
- نمودار شماره (۱۰) فراوانی اسامی پرتکرار جد علمای عهد صفوی ۱۰۶
- نمودار شماره (۱۱) فراوانی اسامی عهد صفویه با گزینش اسامی پرتکرار ۱۱۴
- نمودار شماره (۱۲) فراوانی نسبت علمای سید و عام در عهد صفویه ۱۱۷
- نمودار شماره (۱۳) نسبت فراوانی علمای سید دوران صفویه که نسب آنها در کتب تاریخی ثبت نشده است ۱۲۳

- نمودار شماره (۱۴) نسبت فراوانی نسب علمای عهد صفوی به حضرات ائمه معصومین علیهم السلام ۱۲۳
- نمودار شماره (۱۵) نسبت فراوانی علمای عهد صفویه که در کتب تاریخی به اصالت آنها اشاره شده است ۱۲۷
- نمودار شماره (۱۶) فراوانی اصالت علمای دوره صفویه بر اساس مناطق ۱۷ گانه بلاد اسلامی ۱۳۱
- نمودار شماره (۱۷) فراوانی علمای سید و عام دوره صفویه بر اساس مناطق ۱۷ گانه بلاد اسلامی ۱۳۹
- نمودار شماره (۱۸) نسبت فراوانی علمای عهد صفوی که محل تولدشان مشخص است ۱۴۳
- نمودار شماره (۱۹) نسبت فراوانی علمایی که محل تحصیل، تدریس و سکونت آنها در کتب تاریخی مشخص است ۱۴۵
- نمودار شماره (۲۰) فراوانی محل تحصیل و تدریس علمای عهد صفوی ۱۴۶
- نمودار شماره (۲۱) نسبت فراوانی علمای عهد صفوی که محل فوتشان مشخص است ۱۴۷
- نمودار شماره (۲۲) فراوانی محل فوت علمای عهد صفوی ۱۴۸
- نمودار شماره (۲۳) فراوانی محل دفن علمای عهد صفوی ۱۴۹
- نمودار شماره (۲۴) نسبت فراوانی علمای عصر صفوی که دارای تاریخ تولد شخص می باشند ۱۵۱
- نمودار شماره (۲۵) نسبت فراوانی علمای عهد صفوی که دارای تاریخ فوت مشخص می باشند ۱۵۳
- نمودار شماره (۲۶) نسبت فراوانی علمای عصر صفویه که در کتب تاریخی سن مشخص یا قابل محاسبه دارند ۱۵۵
- نمودار شماره (۲۷) مقایسه فراوانی عناوین علمای عهد صفویه در سه قرن ۱۰، ۱۱ و ۱۲ ۱۵۷
- نمودار شماره (۲۸) مقایسه روند استعمال کنیه و لقب با معادله استفاده از اسامی ترکیبی علمای عهد صفویه در قرون ۱۰، ۱۱ و ۱۲ ۱۵۸
- نمودار شماره (۲۹) نسبت فراوانی اسامی پر تکرار علما در قرن دهم ۱۶۷
- نمودار شماره (۳۰) نسبت فراوانی اسامی پر تکرار علما در قرن یازدهم ۱۶۸
- نمودار شماره (۳۱) نسبت فراوانی اسامی پر تکرار علما در قرن دوازدهم تا پایان عصر صفویه ۱۶۹
- نمودار شماره (۳۲) مقایسه فراوانی علمای سید یا عام در قرون دهم تا دوازدهم ۱۶۹
- نمودار شماره (۳۳) نسبت فراوانی علمای عهد صفویه در مناطق ۱۷ گانه بلاد اسلامی به تفکیک سده قرون ۱۷۱
- نمودار شماره (۳۴) نسبت تراکم جمعیت علمای عهد صفوی به تفکیک سلاطین آن دوره ۱۷۳
- نمودار شماره (۳۵) سیر تراکم جمعیت علمای عهد صفویه در زمان سلاطین مختلف آن دوره ۱۷۴
- نمودار شماره (۳۶) نسبت فراوانی علمایی که از تخصص آنها در کتب تاریخی سخنی به میان نیامده است ۱۷۷
- نمودار شماره (۳۷) میزان تخصص علما در علوم ۱۷ گانه در کل دوره صفویه ۱۷۸
- نمودار شماره (۳۸) نسبت فراوانی تخصص علمای عهد صفوی با اصالت جبل عامل ۱۸۰
- نمودار شماره (۳۹) نسبت فراوانی تخصص علمای عهد صفوی با اصالت بحرین ۱۸۰
- نمودار شماره (۴۰) نسبت فراوانی تخصص علمای عهد صفوی با اصالت منطقه شمال ایران (مازندران و گیلان) ۱۸۰
- نمودار شماره (۴۱) نسبت فراوانی تخصص علمای عهد صفوی با اصالت منطقه خوزستان ۱۸۱
- نمودار شماره (۴۲) نسبت فراوانی تخصص علمای عهد صفوی با اصالت منطقه اصفهان ۱۸۱

- ۱۸۲ نمودار شماره (۴۳) نسبت فراوانی تخصص علمای عهد صفوی با اصالت منطقه خراسان
- ۱۸۲ نمودار شماره (۴۴) فراوانی تخصص علمای عهد صفویه به تفکیک سید و عام
- ۱۸۵ نمودار شماره (۴۵) نسبت فراوانی علمای عصر صفویه که از آنها تألیفاتی در کتب تاریخی ثبت شده است
- ۱۸۶ نمودار شماره (۴۶) نسبت تألیفات علمای عصر صفوی در علوم مختلف
- ۱۸۷ نمودار شماره (۴۷) نسبت فراوانی علمایی که در عهد صفویه به زبان فارسی کتاب تألیف کرده اند
- ۱۸۸ نمودار شماره (۴۸) نسبت تألیفات علمای عصر صفوی به زبان فارسی در علوم مختلف
- ۱۸۹ نمودار شماره (۴۹) نسبت فراوانی گرایش علمای دوره صفویه به تصوف
- ۱۹۰ نمودار شماره (۵۰) نسبت گرایش علمای سید و عام عصر صفویه به تصوف در مقایسه با فراوانی آنها
- ۱۹۲ نمودار شماره (۵۱) نسبت گرایش علمای بلاد مختلف دوره صفویه به تصوف
- ۱۹۳ نمودار شماره (۵۲) نسبت فراوانی و همچنین روند صعودی و نزولی گرایش علما به تصوف در عصر صفویه
- ۱۹۴ نمودار شماره (۵۳) فراوانی تخصص علمای عهد صفویه که گرایش به تصوف دارند
- ۱۹۵ نمودار شماره (۵۴) نسبت فراوانی شهدای عالم در دوران حکومت صفویه
- ۱۹۶ نمودار شماره (۵۵) نسبت فراوانی تخصص علمای شهید در دوره صفویه
- ۱۹۸ نمودار شماره (۵۶) فراوانی پذیرفتن مسئولیت حکومتی در عهد صفویه توسط علما
- ۱۹۸ نمودار شماره (۵۷) نسبت فراوانی پذیرفتن مسئولیت حکومتی توسط علما در عهد صفوی به تفکیک مشاغل مختلف
- ۱۹۸ نمودار شماره (۵۸) نسبت فراوانی پذیرفتن مسئولیت در دستگاه حکومت صفویه توسط علما به تفکیک سید و عام
- ۲۰۱ نمودار شماره (۵۹) سیر حضور عالمان شیعی در دستگاه حکومت صفویه به تفکیک سلاطین آن دوره
- ۲۰۳ نمودار شماره (۶۰) فراوانی نسبت خانوادگی و استمرار علم در خانواده علما در عصر صفویه
- ۲۰۴ نمودار شماره (۶۱) نسبت فراوانی استمرار علم در خانواده علمای سید عصر صفویه در مقایسه با علمای عام
- نمودار شماره (۶۲) فراوانی پذیرفتن مسئولیت حکومتی توسط علما به تفکیک نسبت خانوادگی در دوره صفویه
- ۲۰۶ نمودار شماره (۶۳) نسبت فراوانی علمای شهید به تفکیک نسبت خانوادگی در دوره صفویه
- ۲۰۶ نمودار شماره (۶۴) فراوانی گرایش به تصوف در بین علمای عهد صفویه به تفکیک نسبت خانوادگی
- نمودار شماره (۶۵) نسبت فراوانی علمایی که تاریخ تولد آنها در کتب تاریخی ثبت شده است بر حسب نسبت خانوادگی
- ۲۰۷ نمودار شماره (۶۶) نسبت فراوانی علمایی که تاریخ وفات آنها در کتب تاریخی ثبت شده است بر حسب نسبت خانوادگی
- ۲۰۷ نمودار شماره (۶۷) نسبت فراوانی علمایی که تاریخ وفات آنها در کتب تاریخی ثبت شده است بر حسب نسبت خانوادگی

بسم الله الرحمن الرحيم

الحمد لله رب العالمين، و الصلوة و السلام على محمد افضل النبيين،

و عترته الفراء الميامين، الى يوم الدين

مقدمه

تاریخ اجتماعی مردم در طول تاریخ متأثر از دانشمندان آنها بوده و از آنها الگوبرداری می‌گردد و این خصوصیت در جوامع شیعی مستثنا نبوده و به شکل پررنگ‌تری نمایان است. میزان این تأثیر و الگوبرداری به حدی است که در بررسی و تحلیل تاریخ اجتماعی جوامع شیعی نقش علما و روحانیت آن را نمی‌توان نادیده گرفت. به طوری که بدون در نظر گرفتن آن، هر اظهار نظر، بررسی و تحلیلی در ابعاد مختلف، فاقد اعتبار و اساس علمی به شیعیه بودن آن جامعه ندارد.

زیرا تمام مؤلفه‌های مد نظر برای تحلیل در جوامع مختلف، به جز مراسم و آیین‌های مذهبی با یکدیگر مشترک هستند. و سؤال اینجاست که آن کدام رسم و آیین در مذهب تشیع است که مستقیم یا غیرمستقیم یک روحانی در آن نقش نداشته باشد؟

حضور یک عالم روحانی از بدو تولد یک انسان در یک خانواده متشعری موجب به مذهب تشیع با خواندن اذان و اقامه در گوش نوزاد آغاز و در انتها با خواندن تلقین در هنگام به خاک سپاری آن و حتی مراسم پس از آن ادامه خواهد داشت و تفاوت این حضور و میزان نقش آن با جوامع مذهبی دیگر وقتی خود را نمایان می‌سازد که بدانیم یک شیعه می‌بایست تمام فعالیتهای خود اعم از فردی، اجتماعی، اقتصادی و سیاسی و... را مو به مو منطبق با شرع و تحت نظر یک مرجع دینی و یک عالم روحانی به انجام برساند. چیزی که تقریباً در هیچ یک از جوامع مذهبی دیگر با این گستردگی وجود ندارد.

بنابراین در تدوین یا تحقیقی که مربوط به تاریخ اجتماعی مردم ایران بوده مخصوصاً در مناطقی که مذهب تشیع نمود و ظهور بیشتری دارد، مد نظر قرار دادن نقش روحانیت یکی از اصول آن تحقیق به شمار می‌رود.

پس از روی کار آمدن سلسله صفویه در ابتدای قرن دهم مذهب تشیع به عنوان مذهب رسمی کشور اعلام و به شدت توسط پادشاهان و حکمرانان از آن مراقبت شد و این امکان‌پذیر نبود مگر با کمک و استمداد علما و رجال نامی شیعه که از فرصت به دست آمده نهایت استفاده را برده و به نهادینه کردن این مذهب در اعماق جامعه تلاش چشمگیر داشتند و تلاش بی‌وقفه آنان در طول نزدیک به سه قرن مذهب تشیع را چنان در سرزمین ایران تثبیت کرد که پس از آن با روی کار آمدن پنج سلسله حکومت دیگر، تغییری در آن حاصل نشد.

موضوع تحقیق:

ما برای بررسی تاریخ اجتماعی مردم در دوران صفویه ابتدا به سراغ عمود خیمه آن یعنی علما و روحانیان رفتیم تا برای اولین بار با مدد گرفتن از علم آمار و منابع معتبر رجالی به سؤالات و مجهولاتی که در زمینه تاریخ اجتماعی در ذهن متبادر می‌شود در محدوده اطلاعات ثبت شده در منابع، پاسخهای دقیق علمی ارائه نماییم.

یا به عبارت روشنی: «بررسی آماری تاریخ اجتماعی علمای شیعه عصر صفویه».

اهمیت تحقیق:

زمانی که در مسئله‌ای با چند نتیجه‌گیری متفاوت و بعضاً متضاد روبرو می‌شویم، استفاده از آمار و بررسی‌های آماری یکی از بهترین روشهای موجود برای اثبات یا رد نظریه‌ها خواهد بود. کاری که در تحلیل‌های تاریخی مخصوصاً تاریخ اجتماعی اهمیت فوق‌العاده دارد و فقدان آن کاملاً احساس می‌شود.

ضرورت تحقیق:

و اما ضرورت آن بدین خاطر است که؛ علمای شیعه همواره به عنوان ستونهای دینی و اجتماعی جامعه مطرح بوده‌اند و از آنجا که مردم هر دوره در رفتارهای اجتماعی خود از علما متأثر بوده و آنها را الگوی خود قرار می‌داده‌اند بررسی تاریخ اجتماعی علمای شیعه در هر دوره به نوعی بررسی تاریخ اجتماعی جامعه شیعی همان دوره نیز می‌باشد. بنابراین اگر این بررسی در دوره پادشاهان صفویه (اولین حکومتی که باعث به رسمیت شناختن مذهب شیعه اثنی عشری در ایران شد) صورت پذیرد چشم انداز جدیدی را پیش روی محققان خواهد گشود. و از طرفی فقدان کتابهای مربوط به تاریخ اجتماعی به ویژه تاریخ اجتماعی علمای شیعه بالاخص در عهد صفویه و بی‌توجهی به آمار در بررسی‌های گذشته تاریخی موجب شده که این موضوع برای برنامه‌ریزی‌ها و تحلیل‌های گذشته بسیار ضروری و سودمند واقع شود.

اهداف تحقیق

- طبیعتاً هر تحقیقی به دنبال رسیدن به هدفی خاص صورت می‌پذیرد و الا کاری عبث و بیهوده نتواند بود؛ ما نیز در این تحقیق ضمن پاسخ دادن به سؤالات مطرح شده به دنبال:
- ۱- آگاهی از تاریخ اجتماعی علمای شیعه در عهد صفویه و الگو قرار دادن آن.
 - ۲- شناخت تغییر و تحولات پیش آمده برای علمای شیعه در دوره صفویه از خلال بررسی‌های آماری هستیم.

ساختار تحقیق

برای رسیدن به اهداف تعیین شده، این تحقیق در قالب هفت بخش تحت عناوین ۱- کلیات و مفاهیم، ۲- علمای شیعه عهد صفویه از منظر آمار و بررسی‌های آماری، ۳- ضمانت، تنظیم شده است.

در بخش اول (کلیات و مفاهیم)، سعی بر این داریم که توضیحی اجمالی در رابطه با چهار ستون ساختار و بنای این تحقیق که عبارتند از: ۱- آمار، ۲- تاریخ اجتماعی، ۳- صفویه، ۴- علمای شیعه، ارائه کنیم. سپس در یک فصل جزئی، بطور خلاصه به نقد متون و منابع مورد استفاده اشاره و بعد از آن به روش تحقیق خواهیم پرداخت.

در بخش دوم، توسط نمودار و جدول از یافته‌ها دست آمده از کتب منبع، بررسی‌ها و تحلیل‌های آماری به دست آمده را ارائه خواهیم کرد.

در بخش سوم نیز مجموع داده‌های پایه که اساس و بنیان تحلیل‌ها بر آن استوار است را در این بخش ارائه نمودیم تا علاقه‌مندان به اطلاعات تکمیلی بتوانند بر طبق کدها و داده‌ها به آنها رجوع و استفاده کنند.

سخن آخر: از آنجا که این شیوه تحقیق در این موضوع خاص، نمونه و پیشینه‌ای ندارد نمی‌توان طبق الگویی خاص و احتمالاً کم‌استثانه آن را پیش برد بنابراین قبل از هر چیز از اشکالات احتمالی که از دید حقیق مخفی مانده پژوهش طلبیده و امید است با راهنمایی‌های مشفقانه خود در جبران آن بنده را یاری فرمایید.

اکنون لازم می‌دانم از همه بزرگوارانی که در مراحل مختلف این تحقیق و پژوهش بنده حقیق را یاری نمودند تقدیر و تشکر نمایم.

به ویژه از جناب آقای دکتر داداش‌نژاد به خاطر راهنمایی‌های مشفقانه ایشان در طول مدت تحقیق و همچنین از جناب آقای جواد شاکر آرانی مدیر کل محترم آمار استانداری قم که از جنبه علمی بودن مباحث اینجانب را راهنمایی و کمک نمودند.

از جناب آقای حاج ابوالفضل عرب‌زاده مدیریت محترم کتابخانه مدرسه آیت‌الله‌المطهری گلپایگانی (ره) که با در اختیار گذاشتن متون دست‌نویس خود و همچنین در معرفی کتب منبع، اینجانب را یاری فرمودند.

از جناب آقای حمید رضا زارعی که در مرحله ثبت و بررسی‌های آماری با صبر و حوصله مثال‌زدنی حقیر را در امور مربوط به رایانه، مدد رساندند.

در خاتمه امید است این اثر مورد قبول اصحاب علم و دانش و فضیلت قرار گرفته و اینجانب را از راهنمایی و ارشادات خویش بهره‌مند فرمایند.

والسلام علیکم و رحمه الله و برکاته

محمد مهدی عطائی

۱۳۹۲ / ۱۰ / ۱۵